

Homojusijanska teologija Bazilija iz Ankire

DRAGO TUKARA*

UDK: 273.45:
264.45(497.113
Sirmium)
Pregledni rad
Primljeno:
2. veljače 2011.

Sažetak: Članak je podijeljen u dva dijela. U prvomu dijelu nalazi se osoba Bazilija iz Ankire. Želi se istaknuti njegova važnost na užoj, ali i na široj razini teoloških događanja u svega desetak godina četvrtoga stoljeća. Nedvojbeno je da je Bazilije iz Ankire po svojoj intelektualnoj i teološkoj izobrazbi bio aktivni pokretač teoloških impostacija i istovremeno bio inicirajuća kapsula za daljnja promišljanja na području trinitarne teologije. Njegova pokretljivost i snalažljivost u tadašnjim političkim i religioznim okolnostima bila je dovoljan znak njegovim prijateljima i neistomišljenicima kako treba djelovati da bi se postigao cilj. U teološkim promišljanjima četvrtoga stoljeća i sam je Bazilije bio izazvan od drugih; našao se u situaciji da svoje teološko promišljanje mora postaviti kao reakciju na postojeće teološke postavke, bilo da su već definirane ili su bile na putu definiranja. Tako bi se moglo reći da on u jednom trenutku djeluje iz pozadine, ali postaje i glavnim nositeljem ideja homojusijanske teologije i tako postaje jaka oporbena reakcija drugima.

U drugom dijelu autor stavlja naglasak na samu homojusijansku teologiju. Ova se teologija na neki način može nazvati »teologija srednjega puta« koja po svojim izričajima ne spada u ortodoksnu teologiju niti u ekstremnu arijansku struju. Stoga je bilo potrebno izložiti osnovne teološke termine; njihovu sličnost i različitost. U članku dolaze do izražaja biblijski i izvanbiblijski argumenti u borbi definiranja odnosa Oca i Sina. Bazilije iz Ankire za svoju homojusijansku teologiju ipak više ističe one dokaze koji se nalaze u Svetomu pismu jer, shvaćajući ih u užem i doslovnom smislu, daju mu opravdane razloge za borbu protiv drugih. Autor članka iznosi stoga biblijske dokaze homojusijanske teologije.

* Doc. dr. sc. Drago Tukara, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Hrvatska, drago.tukara@gmail.com

Ključne riječi: *Bazilije iz Ankire, homojusijanska teologija, homoousios, homoiousios, anomoios, relacija Oca i Sina, rađanje, sinoda, Sirmium.*

Uvod

Teološko doktrinarni termini bili su uzrokom mnogih nesuglasica i razilaženja unutar arijanskih grupacija, a bilo ih je doista mnogo. Neizbježno je ne imati u vidu i kompleksnu političku situaciju u godinama 340. i 350. unutar Rimskoga Carstva. Vode se političke bitke za teritorij, smjenjuju se rimski imperatori, nižu se događaji koji otežavaju rješenje doktrinarnih pitanja, ponajviše pravovjernima koji su često puta bili meta krivovjernih i koji su upadali u nemilost samih careva. Progon pravovjernih bila je česta pojava. Stvar je postajala još težom jer su neočekivano, iz neobjašnjivih razloga ili prisilnih okolnosti¹, i glasoviti biskupi potvrđivali određene koncilske odluke koje nisu bile u skladu s naučavanjem tadašnje ortodoksne Crkve².

Na površinu izlaze svijetli likovi, kao što je Atanazije koji u svojim zapisima svjedoči o spletkama euzebijanskih biskupa protiv njega³. Suprotnosti među crkvama Istoka i Zapada bile su doktrinarne i disciplinarne naravi: sukobi će se najprije pojaviti na području discipline, a onda na području doktrine. Čini se da ovo nije išlo u prilog samom imperatoru koji je imao određeni plan o jedinstvu i na religioznom području. Oslonac je tražio i našao u arijanskom biskupu Valensu pa su uslijedili nasrtaji na sve neistomišljenike⁴.

¹ Za ovo nam može poslužiti primjer Osija iz Kordobe koji je zbog svoje neumorne aktivnosti za ortodoksiju postao moralni autoritet na Zapadu. Zbog svoje staračke dobi od skoro sto godina nije mogao sudjelovati na koncilima u Milanu i Arlesu, a budući da je bilo jako važno da on potpiše nepravovjerne odluke koncila, car Konstancije zahtijevao je njegov pristanak na osudu Atanazija, pa makar i pod prisilom. Budući da mu to nije pošlo za rukom, Osije bude protjeran u Sirmij 356. godine, usp. S. MANLIO, *La crisi ariana nel IV secolo*, Roma, 1975., str. 220.-227.

² Bitka između Konstancija i Magnencija kod Murse 351. godine dobro prikazuje odnos političkih i vjerskih snaga. Valens, biskup Murse, bio je pristaša cara Valenta i potpuno se posvetio njegovoj volji kako bi na kraju ipak pokazao koje su mu osobne namjere. Biskup Valens prvi je priopćio pobjedu Konstancijeve vojske. Pobjedu je pripisivao svojoj molitvi na grobu jednoga mučenika uz anđelovo navještenje, ali na kraju krajeva to je zasluga samoga cara, a ne njegove vojske. Konstancije je povjerovao jer je i sam bio *facilis ad credendum*, a što je biskupu Valensu i njegovim prijateljima učvrstilo poziciju pred carem, usp. SULPICIJE SEVER, *Kronike II*, 38.

³ U tek ujedinjenom carstvu car Konstancije suočio se s borbom i na religioznom području; očita je bila podijeljenost unutar Crkve. Car nije mogao ostati nezainteresiran u ovim pitanjima, pogotovo kad je imao u vidu zasluge svoga oca Konstantina koji je postigao čvrstu vezu s Crkvom postavši na neki način i poglavarom Crkve. Vođen tom idejom odlučio je postići jedinstvo i unutar Crkve, a to će uzrokovati mnoge reakcije, usp. ATANAZIJE, *Historia arianorum*, 30.

⁴ Suprotnosti koje su se pojavljivale na doktrinarnom području bile su puno teže za rješavanje, jer Zapad je ostao vjeran Niceji, dok je Istok zadržao svoje teološke formulacije. Treba reći kako su se razilazili više puta u teološkim terminima dok su im bile zajedničke teološke postavke.

Mi se zapravo krećemo u »šumi osoba, koncila, sinoda, događanja i previranja« i to u vrlo kratkom povijesnom razdoblju. Stoga, može se steći osjećaj kako se od mnoštva događanja teško može s preciznom jasnoćom razgraničiti jedno teološko mišljenje od drugoga teološkog mišljenja.

1. Homeousijanska reakcija

Objavljivanje Sirmijske formule iz 357. godine, koja je od svih dotadašnjih formula bila u najvećem filoarijanskom duhu, probudila je neprijateljske reakcije na Zapadu, gdje se postupno postajalo svjesno doktrinarnih termina koji su u suprotnosti između Niceje i antiniceje.

1.1. VAŽNOST BAZILIJA IZ ANKIRE

U jednu od arijanskih grupacija spadao je i Bazilije iz Ankire, koji zasigurno zaslužuje pozornost s obzirom na svoj ugled koji je stekao na području od Antiohije do Sirmiuma⁵. Potrebno je odmah reći kako se sva problematika svodi na odbacivanje ili prihvatanje teoloških termina *homoousios* i *homoiousios* koje je sirmijska formula iz 357. godine odbacila.

Nas prije svega zanima osoba Bazilija Ankirskoga i njegova zauzetost na području trinitarne teologije. Povijesne okolnosti pokazale kako je on bio vrlo utjecajna osoba kojoj su se mnogi obraćali za pomoć i to iz krugova arijanaca, premda im je i sam pripadao.

Bazilije iz Ankire počinje izlaganje homojusijanske teologije. U tom izlaganju jasno su definirani punina Kristova božanstva i njegov položaj pravog i realnog Sina Božjega. Kako bi se izrekli zajedno, božanski položaj Sina i njegova različitost s obzirom na Oca, Bazilije je upotrijebio termin *homoiousios*, tj. Sin je sličan (*omoios*) ocu po biti (*kat'ousian*). Bazilije i njegovi prijatelji smatrali su da se ovim terminom može definirati puno božanstvo Kristovo u odnosu prema Ocu, bez da se uđe u opasnost sabelijanske interpretacije.

Kada je arijanska kriza išla prema svojemu vrhuncu rađa se homeuzijanska reakcija iz 358. godine. Nije to bila jedina reakcija; radilo se naime o tome da se arijanska struja na Istoku usmjerila protiv nicejaca, atanzijevaca i zapadnjaka.

Tako su se svrstavale uz bok jedna drugoj različite teološke tendencije, koje su polazile od izvorne teologije u duhu Niceje sve do prikriivenoga oblika arijanizma sročenog u umjerenim terminima. Sigurni pod istim krovom arijanci su započeli djelovati i naučavati pretjerano o svojemu identitetu, profitirajući na tihom prista-

⁵ Bazilije Ankirski bio je ex-lijječnik, čovjek velike elokvencije i erudicije o čemu nam svjedoči Sozomen u svojemu djelu *Historia ecclesiastica*, 2, 3.

janju većine koji, ili zbog uvjerenja ili zbog dogovora ili zbog straha, pružiše ruku arijanskim inicijativama⁶.

1.2. PREMA NOVOMU KONCILU

Bazilije nije gubio vrijeme s kršćanskim biskupima na sinodi u Ankiri nego je smatrao shodnim stupiti u osobni kontakt s carem. Požurio se odmah u Sirmium zajedno s dva vrlo ugledna biskupa iz svojega kruga, Eustacijem iz Sebaste i Eleuzijem iz Kizika, te sa svećenikom Leoncijem, prisnim prijateljem imperatora. Brzina s kojom je otišao iznenadila je njegove protivnike, pa i samoga imperatora. Susret s carem bio je uspješan. Konstancije, obaviješten o propagandi anomejaca i reakciji homeouzijanaca, shvatio je da su neki istaknuti filoarijanci, koje je on do tada favorizirao, previše stršili i stoga se zauzeo da otkloni od sebe odgovornost prema njima. Bazilije sve poduzima da car ne prihvati nauku anomejaca koju je započeo Aecije, a predvodio Eudoksije, biskup Antiohije. Bazilijev uspjeh poznat je i na afričkom području kod četiriju biskupa⁷.

Iznenadni preokret Konstancija u korist Bazilija on koristi na taj način da je sazvao jedan Koncil u Sirmiumu (Treći koncil 358. godine). Na Koncilu su bili mjesni biskupi, neki s Istoka, redoviti Valens, Urzacije i Germinije, četiri afrička biskupa i papa Liberije. Na Koncilu su trijumfirale homeuzijanske teze. Valens i njegovi sljedbenici, vidjevši novo ponašanje Konstancija, nije im se bilo teško prilagoditi novom vjetru.

Na Koncilu su homeuzijanci napisali pismo o terminima *homoousios* i *homoiousios*, ali to pismo ne posjedujemo. Na ovom Koncilu homeuzijanci su predložili antiohijski koncil iz 268. godine koji je, u kontekstu osude Pavla Samosatskoga, također osudio termin *homoousios*. O potpisivanju formule od strane Valensa iz 358. godine izvještava Hilarije. Uslijedili su pritisci Bazilija i Konstancija da se potpiše osuda termina *homoousios*, pa ju je tako potpisao i Liberije, rimski biskup.

Koncil u Sirmiumu 358. godine nije objavio novu formulu vjere. Preuzeta je antiohijska formula iz 341. godine kojoj su nadodani anatematizmi iz Sirmiuma iz 351. godine protiv Fotina i Markela (također i protiv radikalnog arijanizma), zatim su najvjerojatnije pridodani anatematizmi iz Ankire, ali malo preoblikovani, i zatim je pridodano pismo o *homoousios* i *homoiousios*.

⁶ Papa Liberije, koji je u Rimu i u Milanu hrabro branio Atanazija, potpisao je osudu Atanazija. U pismu »Studens paci« upućeno biskupima Istoka, papa Liberije piše kako nastoji oko mira i sloge među Crkvama, pa je poslao neke svećenike iz Rima po Atanazija da ga dovedu u Rim, da se u njegovoj nazočnosti utvrdi protiv njega ono što ne odgovara propisima Crkve. Navodi kako se Atanazije nije pojavio, te da ga je isključio iz zajedništva s njim i s Rimskom crkvom, usp. H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, Đakovo, 2002., str. 138.

⁷ Usp. S. MANLIO, *La crisi ariana nel IV secolo*, str. 241.-242.

Protiv pobornika anomeizma nasrnuo je Bazilije: Eudoksije (anomejac) bio je protjeran u svoju domovinu Armeniju, Aecije i Eunimije u Frigiju, a drugi drugdje. Prema Filostorgiju⁸ oko sedamdeset osoba protjerano je u egzil. Ova strogoća, koja je za mnoge bila pretjerana, nije koristila Bazilijevu ugledu. Liberiju je obećao povratak u Rim. Koncil je uputio pismo papi Feliksu i cijelom rimskom kleru u kojem se najavljuje povratak Liberija u Rim i da se odlučilo kako će obojica upravljati rimskom biskupskom stolicom s jednakim dostojanstvom. Odluka je paradoksalna jer većina vjernika koja je ostala vjerna Liberiju nije bila zadovoljna, tako da je pismo ispalo smiješno: pokrenuti su protesti u korist Liberija koji je primljen s oduševljenjem. Narod je poručio caru Konstanciju: »Jedan Bog, jedan Krist, jedan biskup.«⁹ Feliks je smatrao da je dobro napustiti grad; kasnije je sa svojim sljedbenicima prisvojio jednu crkvu što je bilo pogrešno, a sam se kasnije pomirio da nema više nade u povratak u Rim.

Tijekom nekoliko sljedećih mjeseci dogodili su se značajni događaji, između ostaloga i problem trinitarnih postavki koje su davale osjećaj kako se treba održati drugi opći koncil za cijelu Crkvu koji bi vratio religiozni mir. Sokrat¹⁰ i Sozomen¹¹ navode samo inicijativu Konstancija; Teodoret¹² navodi prijedloge koje su dali protivnici Eudoksija, tj. prijedloge homeuzijanaca. Sozomen navodi da bi koncil trebao biti u službi antianomejaca, dok Sokrat navodi da bi se koncil trebao održati samo radi mira.

Dakako, u glavi Konstancijevoj zavlдалo je mišljenje kako bi neki novi koncil za njega imao onakvo značenje kakvo je imala Niceja za Konstantina: naime, kao sredstvo vraćanja mira u carstvo. Stoga je imao nakanu da se ovaj koncil održi u Niceji. S ovim prijedlogom se ne slažu homeuzijanci jer su smatrali da je mjesto Niceja previše vezana na termin *homoousios* koji su oni napadali.

Potres u Nikomediji (mjesto nedaleko od Niceje, u kojem je trebao biti koncil) bijaše uzrokom da se sve počne iz početka. Vrijeme je brzo prolazilo, a Bazilije je požurivao imperatora da se započne koncil pa makar i u Niceji kako je prije predlagao car. U prvom trenutku Konstancije je prihvatio i dao upute o sazivanju koncila početkom ljeta 359. godine. Na koncilu su trebali sudjelovati svi biskupi, osim onih koji su bili spriječeni zbog bolesti, ali i oni bi trebali poslati svoje delegate u osobama svećenika ili đakona.

⁸ Usp. *Historia ecclesiastica*, IV, 10.

⁹ Usp. THEODORET, *Historia ecclesiastica*, II, 17.

¹⁰ Usp. SOKRAT, *Historia ecclesiastica*, II, 37.

¹¹ Usp. SOZOMEN, *Historia ecclesiastica*, IV, 16.

¹² Usp. *isto*, II, 27.

Konstancije mijenja svoj plan s obzirom na učestali potres u okolici Niceje pa zaustavlja biskupe u njihovim pripremama za koncil i piše pismo Baziliju da on pita biskupe o mjestu održavanja koncila. Kao i obično, odgovori su bili različiti. Bazilije je odmah otišao u Sirmium kako bi riješio pitanje održavanja koncila.

Bazilije se našao na dvoru zajedno s drugim biskupima kako bi savjetovali sazivanje dvaju koncila međusobno udaljenih, jedan za zapadnjake u Riminiju, a drugi za istočnjake u Seleukiji, koja je već poznata kao ekumensko mjesto.

Drugi udarac došao je od Bazilija. Odlučio je sastaviti jednu formulu vjere koja bi biskupima služila kao smjernica za koncil. To je takozvana četvrta sirmijska formula, nazvana također *Credo*. Koncil je sazvan za 22. svibnja 359. g.

Evo toga *Creda*, u kojem ističemo samo trinitarno značenje¹³:

»Vjerujemo u jednoga, jedinoga i pravoga Boga, Oca svemogućega, Stvoritelja i Začetnika svih stvari: i u jednorodnoga Sina Božjega koji je rođen bez patnje, prije svih vjekova, i prije svakog početka, i prije svakog shvaćenoga vremena i svake shvatljive naravi; po kojemu su utemeljeni vjekovi i stvorene sve stvari: rođen kao jednorodni, jedini od jedinoga Oca, Bog od Boga, sličan (ómoion) Ocu koji ga je rodio prema Pismima (katà tàs grafás), čije rođenje nitko ne poznaje doli sam Otac koji ga je rodio..., Riječ ousia (supstancija) (Tes ousías), budući da je uveden previše pojednostavljeno (aploústeron) od naših očeva i donosi skandal, nije razumljiva u narodu i ne sadržavaju je Pisma, odlučeno je da ovaj termin bude odstranjen. I ubuduće neka se više nikada ne spominje ousia u odnosu na Oca, jer božanska pisma ne spominju nikako ousija Oca i Sina. Naime, tvrdimo da je Sin sličan Ocu u svemu (ómoion tòn hiòn too patrì katà pánta), po onomu što tvrde i naučavaju Pisma.«

Radi se o jednoj tipičnoj formuli, kompromisnoj, između filoarijanizma od sirmijske formule iz 357. godine, te odlučnog antiarijanizma s ankirske sinode iz 358. godine. S obzirom na formulu iz 357. godine puno je manje istaknuta inferiornost Sina s obzirom na Oca, također početni izričaj, govoreći o jednom pravom Bogu, tj. Ocu, umeće se direktno u tradiciju arijanaca i filoarijanaca.

Protiv homeuzijanaca usmjerena je zabrana govorenja o supstanciji (*ousia*): ne govori se više posebno o zabrani *homoousios* i *homoiousios*, nego se zabranjuje uporabu termina *ousia* kao trinitarni argument, jer se ne nalazi u Pismu, i radi ujednačenosti među narodom. Implicitno se zabranjuje uporaba obaju termina koji u sebi sadržavaju pojam *ousia*.

¹³ Usp. D. SPADA, *Le formule trinitarie da Nicea a Costantinopolis*, Roma, 1988., str. 210.-211. Ispuštamo središnji dio *Creda* koji se odnosi na Krista: utjelovljenje, smrt, uskrsnuće...

Homeusijanska formula, po kojoj je Sin *sličan* Ocu *po supstanciji* (esenciji, naravi), zamijenjena je s onom koja tvrdi da je *sličan u svemu*, prema Pismu: naizgled jedna formula tako razumljiva da se shvati sličnost po supstanciji, ali ipak u svojem shvaćanju ona je preopćenita i kao takva različito je tumačena u različitim trinitarnim postavkama međusobno oprječnima.

Proizišla je iz jednog kompromisa između Bazilija i njegovih protivnika koji su svodili sličnost Sina s Ocem na volju i aktivnost.

Usljedilo je potpisivanje formule. Valens je potpisao, ali je tražio da se izbjegne *sličan u svemu*, no, Konstancije je odbio. Što se tiče Bazilija, kad je potpisivao dodao je jedno pojašnjenje s kojim je tražio bolje definiranje termina *sličnost*, tj. ne samo *sličnost po volji* nego *sličnost po hipostazi* (ten upostasin), *po egzistenciji* (*uparksin*), *po esenciji* (*to einai*), i to na način da se zadrži pojam *ousia*, tipično za njegov nauk. Bez obzira na ova pojašnjenja pridružio je Bazilije svoje ime filorijancima, ali mu to nije puno naškodilo pred njegovim neprijateljima, što će pokazati Koncil u Seleukiji.

U ime Bazilija iz Ankire i Georgija iz Laodiceje bijaše napisano dugačko pismo u kojem su glavne točke homeuzijanske teologije bile potvrđene u polemici s četvrtom sirmijskom formulom: opravdana je uporaba termina *ousia*, premda se ne nalazi u Pismu, i također se polemizira protiv tvrdnja *homejaca* koji pobijaju pojam sličnosti po supstanciji i traže sužavanje sličnosti Sina s obzirom na Oca samo na područje volje, ističući inferiornost jednoga s obzirom na drugoga.

Usljedile su reakcije na Bazilijevu teološku postavku. Dok se pripremao koncil s tolikim suprotnostima u sebi, u Rimu se saznalo o homeuzijanskoj doktrini. Možemo zamisliti Liberijev povratak u Rim nakon što je u Sirmiumu došao u kontakt s Bazilijem. Glasovit govornik i filozof, Mario Viktorin, nedavni obraćenik, polemizirajući s arijancima, nije pokazao sklonosti prema novoj trinitarnoj postavci. Budući da nije mogao prihvatiti nove pojmove, oštro je napao Bazilija.

Drugih pokazatelja o reakcijama na Zapadu protiv homeuzijanaca kao da nema. Nikakvih reakcija ne donosi ni Lucifer iz Cagliarija koji bi ipak, boraveći prvo u Siriji, a onda u Palestini, mogao imati nekakve informacije o onomu što se događalo između 358. i 359. godine. No, on kao pravi zapadnjak, sve je istočne antinicejce i antiatanazijejce smatrao arijancima, pa je stoga sve suprotnosti unutar nauka, koje su se događale, smatrao problemom unutar iste grupe, tj. unutar arijanaca.

2. Homeuzijanci

U nastojanju da prodube i pojasne dokaze o trinitarnim pitanjima, homeuzijanci daju nazrijeti rizik uzrokovan uporabom terminologije koja je još uvijek nesigurna,

ali postojeća, te traže točnije određenje značenja riječi *ousia* i *hypostasis*. Pojašnjenje se nalazi u pismu iz 359. godine koje je potpisao Bazilije iz Ankire i Georgije iz Laodiceje. Podertano je u pismu da homeuzijanci traže povijesno utemeljenje i stoga se pozivaju na koncil koji je održan u Antiohiji 268. godine, kada je bio osuđen Pavao Samosatski¹⁴.

Homeuzijanska teologija, osim u nekim točkama kod Atanazija, našla je inspiraciju kod teologa euzebijanske grupacije. Radi se o Euzebiju iz Ermese¹⁵ i Ćirilu Jeruzalemskom.

2.1. TERMIN *HYPOSTASIS*

Bazilije i Georgije pojašnjavaju da istočnjaci s *hypostasis* označavaju postojeće osobine kod božanskih osoba (*tas idiotetas toon prosoopoon ufsestootas kai uparhousas*). Ističe se uporaba termina *prosopon*, što se podudara otprilike sa *hypostasis*, ali nije bio u uporabi toga vremena. Među njima postoji jedinstvo božanstva i moći, po kojima tvore jedan princip (*mian theoteta kai mian basileian kai mian arhen*); ali se ne poistovjećuju jedna s drugom, premda sačinjavaju tri principa.

U sklopu jedinstva božanstva i moći, Očeva hipostaza okarakterizirana je kao neuzrokovana, hipostaza Sina uzrokovana od bivstvovanja koje je rođeno od Oca, hipostaza Duha Svetoga uzrokovana od Oca po Sinu. Sve tri hipostaze djeluju jedinstveno u objavljivanju: Tješitelj, Duh istine, poučava nas istini, tj. Kristu; ovaj (Krist) kao Istina, objavljuje nam istinitoga Boga, tj. Oca. Krsna formula (Mt 28, 19) potvrđuje ovo jedinstvo¹⁶.

2.2. TERMIN *OUSIA*

Glede termina *ousia*, u kontekstu nastale polemike na temelju formule 22. svibnja 359. godine, Bazilije i Gregorije protivnicima dopuštaju da se *ousia* ne nalazi u Svetom pismu, ali dokazuju da je njezino značenje izvedivo iz svetopisamskih izričaja: za Oca iz Izl 3, 14: »Ja sam koji jesam ili ja jesam«, gdje je On definiran kao

¹⁴ Omeuzijanski dokumenti su analizirani u djelu: J. GUMMERUS, *Die homousianische Partei bis zum Tode des Konstantius*, Leipzig, 1900.

¹⁵ Euzebije iz Ermese rođen oko 300. godine u Siriji. Pripadao je umjerenom arijanskoj struji, a bio je učenik Euzebija Cezarejskoga. Zalaže se za definiranje Sina kao jedinorođenoga u kontekstu i u obliku što obiluje bogatstvom misli: Sin je živa i savršena slika Očeva, u svemu sličan njemu (*imago vera, perfecta similitudo, unus deus una imago dei*, usp. S. MANLIO, *La crisi ariana nel IV secolo*, str. 194. O njemu najbolje svjedoči sveti Jeronim u *De viris illustribus* 91: »Euzebije iz Ermese posjedovao je velik talent, napisao je brojna djela koja su mu stekla slavu u narodu...« Spominjući Euzebija iz Ermese i mnoge druge u kontekstu homojusijanske teologije želi pokazati koliko je osoba bilo uključeno u rješavanje teoloških problema onoga vremena. To svakako stvara poteškoću u određivanju pripadnosti pojedinih osoba određenim teološkim strujama. I sam Euzebije iz Ermese okuplja svoje istomišljenike, što dodatno otežava razgraničavanje teoloških postavki unutar arijanske teologije.

¹⁶ Usp. EPIFANIJE, *Panarion* 73, 16.

ὁ ὢν (*eimi=jesam*), i kao takav nije proizašao od drugih i uzrok je postojanja svih drugih bića; za Sina termin *ousia* može se izvući iz *era=bijaše*, Iv 1, 3. Upravo su na temelju ovoga Pavao Samosatski i Markel uzeli polazišnu točku da bi Krista definirali kao preegzistentnog samo kao Logos, tako da su mu negirali subzistenciju, poistovjećujući ga s riječju koja proizlazi iz usta čovjekovih¹⁷.

Strogo utvrđivanje termina *hipostasis* i *ousia* onemogućavala je homeuzijancima prihvaćanje termina *homoousios*. Oni, naime, osim što ističu njihov izvor koji nije svetopisamski, daju im dvije interpretacije, obje neprihvatljive: Otac i Sin, zajedno, obojica sudjeluju u istoj prethodnoj *ousii* koja se cijepa na dva dijela; Otac i Sin imajući udjela u jednoj *ousii*, lišeni su posebnoga supostojanja i miješaju se jedan s drugim, na način kako tumače monarhijanci.

Ali, odbacivanje termina *homoousios* nije spriječilo homeuzijance da Sina smatraju kao pravoga i realnoga Sina od Oca: arijanskoj nauci koja poistovjećuje *genema* i *poiema* (*generare* i *facere*) Bazilije nasuprot stavlja vjeru Crkve koja je uvijek razlikovala u Bogu stvarateljsku djelatnost u odnosu na stvoreni svijet i iz toga stvaranja realno je jedinorođeni Sin i po kojem je on pravi Otac. Iz toga su zemalj-ski očevi uzeli sebi ime: otac¹⁸.

2.3. BIBLIJSKI IZVORI

Pozivajući se na citate na temelju kojih se arijanci osjećaju sigurnima u dokazivanju da Sveto pismo koristi termine *generare* i *filius* također i u odnosu prema ljudima i stvorenim stvarima, Bazilije iz Ankire pomno razlikuje pravno zakonsku (činjeničnu/realnu) i slikovitu uporabu ovih pojmova, razliku između jedinoga Sina pravog pravcatog i prisvojene sinove.

¹⁷ Kako bi pobili Pavla Samosatskoga, oci koji su ga osudili u Antiohiji, htjeli su dokazati supostojanje Sina pa su zbog toga upotrijebili pojam *ousia*. Na temelju ovoga Sin, osim što je nazvan kruhom, životom, uskrsnućem, ovdje je nazvan i Logosom na temelju Svetoga pisma kao tumača Očeve volje. Ovo je ujedno argument protiv Markela koji je tvrdio da je Logos pravo ime za Božju Riječ, bolje nego je nazvati Sinom. Jasno proizlazi da ukoliko je Logos Sin, nije samo čin riječi Očeve, nego jedna supostojeća esencija. Postojeća uzajamnost između pojmova Oca i Sina nalaže da, ako je Otac *ousia*, to bi onda bio i Sin; prema tomu, on je supostojeća Riječ i takvu *hipostazu* oci nazivaju *ousia* (usp. EPIFANIJE, *Panarion* 73, 12).

¹⁸ Ćiril Jeruzalemski na poseban će način posvetiti pozornost izgovaranju ispovijesti vjere, što je ujedno bila i krsna formula. Kod njega nalazimo obrazac koji se odnosi na Duha Svetoga. Izričaj vjere »u Oca i Sina« istovjetan je izričaju »i u Duha Svetoga«. Ovo je važno istaknuti jer se u vrijeme kada je Ćiril Jeruzalemski poučavao katekumene i novokršćenike vodila odlučna bitka oko božanstva Duha Svetoga. Jeruzalemska zajednica javno je ispovijedala istobitnost unutar Trojstva. Zgodno je spomenuti pismo koje je Ćiril Jeruzalemski uputio caru Konstanciju. Određenu poteškoću u svezi s ovim Pismom predstavlja završetak pisma gdje se čita hvalospjev Bogu i u njemu nalazi izričaj *omoousios Trias*, istobitno Trojstvo. Izričaj je doista izniman za ono vrijeme. To posebice vrijedi za Ćirila Jeruzalemskoga koji nije upotrebljavao riječ *omoousios*, istobitan. Ovim smo željeli pokazati koliko je bilo aktualno, s obzirom na pojam *omoousios*, da se ubacivao drugima u tekst. Isto tako željeli smo podcrtati koliko su teološki izričaji utjecali na teološku postavku crkvenih otaca, usp. ĆIRIL JERUZALEMSKI, *Mistagoške kateheze*, (prijevod: Marijan Mandac), Split, 2005., str. 23.-24.

U korist ovoga tumačenja posegnuli su i za citatima. Iz 1, 2: »Čujte, nebesa, poslušaj, zemljo, jer Jahve govori: Sinove sam ti odgojio, podigao, ali se oni od mene odvrgoše«; Mal 2, 10: »Nemamo li svi jednoga Oca? Nije li nas jedan Bog stvorio?«; Iv 1, 12: »A svima koji ga primiše dade vlast da postanu djeca Božja«; Job 38, 28: »Ima li kiša svojega roditelja?«

Bazilije iz Ankire pobija nadasve lukavu arijansku definiciju Krista kao kreature, a ne jednu od mnogih kreatura: kliješta s kojima kovač obrađuje usijano željezo, instrument su pomoću kojega on pokazuje svoje umijeće, i uza sve to ona su također (dakle kliješta) jedna rukotvorina jednaka drugim proizvodima od istoga kovača¹⁹.

2.4. UZAJAMNI ODNOS OCA I SINA

Zatim polemizira protiv zlouporaba koje su činili Aecije i njegovi o nerođenom i rođenom umjesto Oca i Sina, termina koji nisu svetopisamski. To dokazuje time što smatra da se i krštenje podjeljuje u ime Oca i Sina, a ne u ime nerođenog i rođenog²⁰.

Naime, pojam *nerođen* znači samo biti nerođen, biti neuzrokovan; dok pojam Otac implicira da je on rodio Sina, izričući veoma poseban odnos koji povezuje dvoje od vječnosti: doista termini otac i sin ukazuju na uzajamnost koja nije između nerođenog i rođenog, ukoliko nerođeni ne poziva neophodno rođenoga, dok je otac takav samo ako je rodio sina. Dva termina se međusobno uključuju u jednom uzajamnom odnosu koji ne može biti djeljiv.

Iz uzajamnosti Otac/Sin homeuzijanci na način aleksandrinaca izvode vječnost odnosa i stoga suvječnost Sina s obzirom na Oca: na sinodi 358. godine negira se da bi Otac mogao biti vremenski prije Sina; a u sljedećem pismu iz 359. godine pojam je preciziran pomoću tvrdnje da je Sin uvijek (*aei*) Sin *dia to ahronon kai akatalepton tes upostaseos* (radi nevremenski i nerazumljive hipostaze) i da on postoji od *aidioos* (od vječnosti), radi uzajamnosti koja ga povezuje s Ocem.

2.5. REALNO RAĐANJE SINA

Pošto je dano pravo i realno značenje imena Oca i Sina, objašnjen je i pojam realnog rađanja. Premda neizreciv pojam, Bazilije iz Ankire ipak zauzima stav protiv arijanske argumentacije koja eliminira kod Boga mogućnost realnoga rađanja, prikazujući je na temelju sličnosti tjelesnoga rađanja: nije se Bog nazvao Ocem po uzoru na ljude, nego ljudi su se nazvali ocem po uzoru na božanskoga Oca.

¹⁹ Usp. EPIFANIJE, *Panarion* 73, 4.

²⁰ Usp. isto, 73, 3.; ATANAZIJE, *De Decretis* 31, i *Contra Arianos* 1, 34.

Bazilije neumorno upozorava da božansko rađanje mora biti shvaćeno kao događanje bez (strasti) muke, kao niti dijeljenje niti nastajanje nečega drugoga od božanske supstancije.

Kako bi pojasnio pojam božanskoga rađanja, služi se tradicionalnim nazivima za Sina: ukoliko je mudrost, vuče korijene od Boga koji je mudrost, ali ovaj proces ne uzrokuje strast kod Boga.

Bazilije Ankirski osobine božanskoga rađanja upotpunjuje pojmom ljudskoga rađanja na temelju Izr 8, 22-25: »Jahve me stvori kao počelo svojega djela, kao najraniji od svojih čina, u pradoba.« Ovo je ključni citat arijanskoga nauka koji je uopćeno tumačen najviše od svih drugih svetopisamskih citata koji govore o Sinu kao kreaturi (1 Kor 1, 15).

Nije slučajno, argumentira Bazilije, da Sveto pismo ocrtava odnos između Oca i Sina ne samo kao rađanje nego također kao stvaranje. Ako doista iz pojma stvaranja izbacimo oznaku da kreatura postoji izvan Stvoritelja i ako izbacimo da je stvorena od materije, izvodimo, za stvoritelja odsutnost patnje (*apathes*), za kreaturu stabilnost, savršeno prijanjanje uz ideju Stvoritelja.

Drugim riječima, ako tvrdimo da Krist postoji, a da ga nije stvorio Otac i da mu nije dao materijalni oblik, onda ćemo zaključiti kako u stvaranju kod Oca nema patnje ni strasti, a Krist je savršen, stabilan, i savršeno teži prema ideji Stvoritelja.

Paralelno, ako ispustimo iz pojma rađanja činjenicu da Otac rađa po strasti i ako ispustimo da je Sin začet kao *spermatikos* te da je podložan promjenama odrastanja i slabljenja: dakle, kad odstranimo od Oca i od Sina sve oznake fizičkoga rađanja, izvlačimo iz pojma rađanja da je onda Sin sličan Ocu po supstanciji, po esenciji (*omoios kat'ousian*).

Ukratko, Bazilijevi su argumenti, u korist božanskoga rađanja, odsutnost patnje (strasti, trpljenja) i nastajanje nečega drugoga, stabilnost, savršenstvo, potpuno slaganje rođenoga s planovima onoga koji rađa, *sličnost s obzirom na supstanciju*.

Homeuzijanci navode različite citate iz Svetoga pisma kako bi potkrijepili tvrdnju o realnom rađanju: Iv 16, 28: »Izišao sam od Oca i došao na svijet. Opet ostavljam svijet i odlazim Ocu«; 14, 28: »Čuli ste, rekoh vam 'Odlazim i vraćam se k vama'«; Mt 3, 17: »I eto glasa s neba 'Ovo je Sin moj, Ljubljeni! U njemu mi sva milina'«.

Na temelju Psalma 109, 3: »Kao rosa iz krila zorina...« homeuzijanci inzistiraju da izričaj *ek gastros* upućuje na to da je Sin doista rođen od Boga, a sam izraz u sebi znači kako je očišćen od svih ljudskih obilježja²¹.

²¹ Usp. HILARIJE, *De Trinitate* XII, 8.

Od Atanazija²² saznajemo da u izgubljenom pismu o terminima *homoousios* i *homoiousios* homeuzijanci govore o Sinu kao *ek tes ousias gennema* Očeve (rođenom iz Očeve naravi), i o ovoj *ousii* govore kao o principu, izvoru, korijenu Sina²³.

Odnos između Oca i Sina promatran kao sličnost *kat'ousian* uvodi nas u središnju i razlikovnu točku homeuzijanske teologije²⁴. To je izvedeno, kako smo vidjeli na temelju tvrdnje da su imena Oca i Sina upotrebljavana u Svetom pismu, na njihovu uzajamnom odnosu, ne u figurativnom smislu, kako su htjeli arijanci, nego u pravno zakonskom (realnom=*kurios*), i stoga utvrđuju odnos realnog rađanja između njih dvojice.

Dakle, ako iz takvog odnosa izbacimo sličnost *kat'ousian* rođenoga s obzirom na onoga koji rađa i ako dopustimo da bi Otac rodio jednog različitoga Sina od sebe samoga s obzirom na esenciju, odnos bi se između njih dvojice prikazao samo kao odnos kreature i kreatora, stvorenja i stvorenoga, i tada bi se potvrdila suvišnost imena Oca i Sina, kao lišene realne vrijednosti. Međutim, Sveto pismo jasno razlikuje djelovanje s kojim je Bog stvorio svijet od onoga s kojim je rodio Sina.

Odavde nastaje polemika sa širiteljima formule od 22. svibnja 359. godine. Jer, govoriti samo o sličnosti volje i djelovanja samo je jedan prikriveni ili dvosmisleni način proglašavanja Sina različitim s obzirom na Oca, glede supstancije. Uostalom, formula o sličnosti *kata panta*, ako se interpretira *pleniore sensu*, neizbježno podrazumijeva također *kat'ousian*.

²² Usp. ATANAZIJE, *De synodis* 45. Pismo je upućeno prijatelju koji se našao nesigurnim pred arijanskim objektivama, napisano je oko 350./351. godine. U pismu Atanazije obrazlaže da navedeni termini nisu svetopisamski, oni sadržavaju ono što Sveto pismo sadržava, te da je Crkva te iste termine koristila počevši od Origena, Dionizija Rimskoga, Dionizija Aleksandrijskoga... Usp. Q. JOHANES, *Patrologia. I Padri greci (secoli IV-V)*, Assisi, 1992., str. 67.-68.

²³ Smatramo zgodnim još navesti ono što je Atanazije posvjedočio o teološkoj problematici i samom Baziliju Ankirskom. »Oni koji potpuno negiraju Koncil iz Niceje, dovoljno su spomenuti u ovim kratkim osvrtima. Što se tiče onih koji odobravaju sve ono što je definirano u Niceji i sumnjaju samo u »konsupstancijalnost« (*omoousios*), ne držimo ih neprijateljima. Ne trebamo ih napadati kao zaludene Arijanice ili protivnike Oca, nego s njima raspravljamo kao braća s braćom, koji razmišljaju kao i mi što razmišljamo... Naime, budući da ispovijedaju da je Sin iz Očeve biti, a ne iz neke druge supstancije, da nije kultura ni tvorevina, nego autentično i prirodno rađanje od Oca. I konačno da je od vječnosti s Ocem kao njegova Riječ i njegova Mudrost. Oni nisu daleko od prihvaćanja izraza »konsupstancijalan«. Takav je danas Bazilije, koji je pisao iz Ankire s obzirom na vjeru«. *De synodis* 41. Atanazije spominje da je Bazilije poslao pismo svim biskupima nakon sinode kojoj je predsjedao u Ankiri 358. godine. Ova sinoda izrekla je anateme svima koji ne prihvaćaju sličnost naravi Sina s obzirom na narav Oca.

²⁴ O omeusijanskoj teologiji i njezinu središnjem pojmu *kat'ousian* svjedoči Euzebij Cezarejski u *Demonstratio evangelica* V, 4. Euzebij Cezarejski naučava da je Sin Božji jedinstven kao što je jedinstvena zraka koja se rađa iz svjetla, njegov sjaj (Heb 1, 3), kao jedinstveni miris iz mirisne tvari (Pj 1, 2), čisti izvor koji iz njega izvire (Mudr 7, 25). Sin je jedinstvena, savršena slika Božja, njemu u svemu slična, i ukoliko je slika, on je Bog, pa se i na Sina mogu primijeniti riječi: »Ja sam koji jesam« (Izl 3,14). Ovim navodima Euzebij pojašnjava svoju i omeuzijansku teologiju. Usp. S. MANLIO, *Studi sull'arianesimo*, Roma, 1965., str. 178.

Isti argument, utemeljen na kristološkim nazivima – mudrost, slika, logos – doprinosio je da se može prikazati realno rađanje, i stoga je istaknuo sličnost *kat'ousian*. Mudar Bog rađa subzistentnu Mudrost, ali činjenica da se bude mudar ne može biti promatrana kao slučajna (sporedna) kvaliteta u Bogu, jer u njemu, koji je apsolutno jednostavan, sve se pojavljuje po supstanciji, a ništa po akcidentalnosti (slučajnosti): iz toga slijedi da sličnost između Boga, koji je *sofos* i *ousia*, i Sina, koji je *sofia*, ne može biti promatrana samo generički, nego specifično *kat'ousian*. Isto razmišljanje vrijedi i za ostale apelative. Na temelju cjelokupnog razmišljanja kod svih Sin je jasno definiran kao Sin Boga Oca *kat'ousian*.

2.6. ISTI I SLIČAN

Kao krunu ovoga izlaganja Bazilije uzima Iv 5, 26: »Kao što Otac ima život u sebi, tako je i Sinu dao da ima život u sebi«. Bazilije u Bogu prepoznaje život i davanje života, posjedovanje i davanje života. Bazilije, usmjeren protiv sabelijanaca, ističe da Sin, premda ima samostalan život kao što ga ima i Otac, ima život, ali za razliku od Oca njegov je život rođen: na taj način on je usko povezan s njim, ali ne i identičan s njim. Pojam *sličan* prilično se razlikuje od pojma *isti* (identičan): *sličan se (to omoion)* ne može identificirati s nečim čemu je sličan. Ova tvrdnja usmjerena je protiv Atanazija koji je zastupao da je Sin u svemu isti Ocu (*tautotes*).

Homeuzijanci su u ovomu ovisili o Euzebiju iz Emese. Pojam će posebno doći do izražaja kada se bude postavljala paralela, na temelju sličnosti, između odnosa Otac/Sin i odnosa Krist čovjek/ljudi. Kao dokaz poslužio mu je Fil 2, 7: »Postavši ljudima sličan, obličjem čovjeku nalik« i Rim 8, 3: »Poslavši Sina svojega u obličju grješnoga tijela«, gdje je odnos između Krista *exinanitus* i ljudi viđen kao odnos sličnosti (*en omoioomata*), što je dalo povoda Baziliju da uspoređi s odnosom Otac/Sin, također formuliran u pojmovima sličnosti.

Krist je uzeo ljudsko tijelo identično s tijelom koje imaju drugi ljudi, ali njega je uzeo po Mariji, ali na način ljudskoga rađanja. Njegovo tijelo bilo je podvrgnuto svim patnjama i oboljenjima, čemu je podložno ljudsko tijelo, ali to tijelo nije bilo grješno, jer nije osjećalo bilo grijeha.

Stoga, prema onomu što je rekao apostol Pavao, Krist je stvoren po sličnosti čovjeku, ali ne po identičnosti u grijehu. Imao je realno ljudsko tijelo, ali i posebne povlastice koje mu nisu dopuštale da se njegova ljudskost potpuno identificira s ljudskošću ostalih ljudi.

Sukladno tomu, Sin Božji je Bog; kao Sin posjeduje sve božanske povlastice ali na način sličnosti, a ne identičnosti s Ocem. Još preciznije, ukoliko je Sin duh i rođen je od Oca, kao duh od onoga koji je duh, onda je on identificiran s Ocem; ukoliko nije uzrokovan kao i Otac, njemu je sličan: kao duh, poistovjećen je s Ocem, ukoliko je Sin, Ocu je sličan.

Za ovo se pronašla tvrdnja na temelju povezivanja dvaju svetopisamskih citata: Rim 8, 3 - gdje Pavao govori da je Krist postao u obličju grješnoga tijela i Iv 5, 19 - gdje Ivan govori da Sin radi ono što radi i Otac, ali slično (*omoioos*): odnos Krist čovjek/ljudi i Otac/Sin impostirano je na sličnosti: Otac kao duh djeluje kao uzročnik, Sin kao duh, ali rođeni, djeluje slično. I dok je odnos Otac/Sin utemeljen na naravi, odnos Krist čovjek/ljudi jest poradi naravi, što je suprotno božanskoj naravi: stoga, ako je Krist čovjek, sličan je ljudima po naravi, ali po snazi djelovanja Sin će biti sličan Ocu u božanskoj naravi.

Ovo je središnja točka u kojoj Bazilije pojašnjava na vrlo strog način odnos Krista i Oca: ustvari on raspoznaje među njima dvojicom druge razlike osim one koja se odnosi na početak, kako su već prije njega naglašavali Aleksandar, a u njegovo vrijeme Atanazije i Hilarije. Kada on govori o Ocu, Sinu i Duhu Svetomu kao o *pneumi*, čini se da on odražava razmišljanje koje se susreće već u drugom stoljeću, kada je *pneuma* shvaćana kao zajednička osnova božanskih osoba.

Bazilije i Georgije nisu nikada došli do ove tvrdnje, očito zato što su vidjeli rizik da se dopusti zajednička osnova koja se dijeli na dva ili tri dijela: stoga su se ograničili na formuliranje jedinstva Božjega na temelju tradicionalnih motiva autoriteta i moći (tj. na dinamički način), naglašavajući srodstvo triju božanskih osoba, ali s maksimalnom budnošću pred opasnošću od sabelijanizma. Formulacija pojma *omoios kat'ousian* bilo je samo tehničkoga karaktera, a homeuzijanci su započeli teološko izlaganje onoga trenutka kada su se našli pred djelovanjem kako anomejaca tako i homouzijanaca. I nastojanje da se očuva srednja linija između dvaju ekstrema, dovela je ipak do nesuglasica i sumnji.

Bez obzira na ove nesigurnosti i nesuglasice, terminološke naravi prije svega, homeuzijanska teologija vrlo je zaslužna da istočna teologija iziđe iz određene površnosti, dajući istoj određenu preciznost. Na liniji istočnjačke teologije homeuzijanski nauk sačuvao je potrebu zadržavanja pozicije središta između ekstrema sabelijanizma (kojemu je gravitirala nicejska teologija) i arijanizama. Također su do izražaja došli motivi koji su inspirirali ovu homeuzijansku teologiju, prije svega potreba da se izbjegne pretjerano otvaranje grčkoj dijalektici i filozofiji, koje su bile toliko drage anomejcima. Isto tako, željelo se postići odlučno prestrukturiranje tradicionalnog subordinacionizma na Istoku, koji je bio polazišna točka arijanske doktrine.

Zaključni naglasci

Istaknuli smo, naime, kako je grupa biskupa, koja se sastala u korist formule 22. svibnja 359. godine, težila postignuću rješenja ne zbog religioznog sučeljavanja (ili suprotnosti) - što su naime htjele postići druge strane (druga grupa biskupa) - nego zbog političkoga rješenja, što je bila volja cara Konstancija. Takvo su rješenje potraživali u jednom kompromisu između filoarijanske formule iz 357. godine i

homeuzijanske sa sinode iz 358. godine, na temelju uzajamne povezanosti dviju strana u korist jedne općenite formulacije koju je mogao svatko osobno tumačiti prema svojem uvjerenju. U tom smislu nije utvrđeno da su se potrudili razraditi i produbiti osnovne postavke njihova nauka.

Argument protiv *omoios kat'ousian* kod homeuzijanaca oponaša nauk anomejaca, a ona je: Otac, kao neuzrokovan, ne može biti sličan po esenciji Sinu koji je uzrokovan. Sin, kao takav, manji je od Oca i stoga u njihovoj usporedbi može biti sličnosti, ali samo po volji, a ne po esenciji.

Ime otac ne ukazuje na narav nego na snagu: naime, ako bi on (pojam oca) ukazivao na narav, to isto ime pripadalo bi i Jedinorođenom. To znači da se Sin kao jedinorođenac treba zvati također Otac jer im je narav ista. U tom slučaju, prema homeuzijancima, radilo bi se o sličnoj naravi s obzirom na Oca. Ovdje se inzistira na generaliziranju vrijednosti imena kao *significantia rerum*. U tom smislu homejci su davali vrlo ograničavajuće značenje izričaju *omoios kata panta* koja je sadržana u formuli iz 22. svibnja 359. godine. Radi se o formuli koja je na različite načine prisutna kod Euzebija Cezarejskoga i kod drugih teologa struje centra, ali prije toga nije nikada bila ograničavana. Ovo »ograničavana« odnosi se na termin *panta* koji se odnosi na Sina koji je u svemu isti Ocu, pa i po naravi, a ne ograničava ga samo na neka područja: u jednom jest, u drugom nije.

Homojusijanska teologija stavljala je naglasak na termin »sličan« kada je u pitanju narav Oca i Sina. Ona se nalazila između dviju arijanskih struja anomejaca i homejaca, što je značilo da je zastupala osnovni teološki termin *ousia*. Važno je zaključiti kako je ova teologija bila arijanskog usmjerenja i kako je bila utjecajna u cijeloj Crkvi na teološkom i političkom području od Antiohije, Rima, Afrike i Sirmiuma.

THE HOMOOUSIOS THEOLOGY OF BASIL OF ANCYRA

*Drago Tukara**

Summary

The article is divided into two sections. The first section depicts the figure of Basil of Ancyra. The section is aimed at calling attention to his importance in all the different aspects of the events which occurred in the circles of theologians in merely one decade of the 4th century. It is an undisputed fact that, due to his intellectual and theological education, Basil of Ancyra was an active promoter of the theological impostations and, at the same time, the motivating force for further considerations related to Trinitarian theology. His agility and resourcefulness in given political and religious circumstances served as an appropriate sign to his friends and opponents on how to act to reach the goal. In theological thinking of the 4th century Basil himself was provoked by others; he would find himself in a situation where he had to use his theological viewpoint to react against the existing theological positions, either defined or in the process of being defined. Thus we can say that at one moment he is acting behind the scenes, but also becomes the most prominent figure of the ideas of the homoousios theology and accordingly a strong opponent to others.

In the second section the author brings to light the very homoousios theology. This theology can also be called 'theology of middle-ground approach', which, according to its positions, neither belongs to orthodox theology, nor to the extreme Arian stream. Hence it was necessary to depict the basic theological terms; their similarity and difference. The article exposes the biblical and non-biblical arguments in the campaign to define the relationship between the Father and the Son. In his homoousios theology Basil of Ancyra gives emphasis to the arguments that can be found in the Holy Scripture, which, taken in their explicit or broader sense, provide him with the justified reasons to fight against the others. The author of the article thus reveals the biblical substantiation of the homoousios theology.

Key words: *Basil of Ancyra, homoousios theology, homoousios, homoiousios, anomoios, relationship between the Father and the Son, birth, synod, Syrmium.*

* Doc. dr. sc. Drago Tukara, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, p.p. 54, 31400 Đakovo, Croatia, drago.tukara@gmail.com